

Statut și anxietate Alain de Botton

Traducere din limba engleză
și note de Bogdan Lepădatu

Cuprins

Cauze

I. Lipsa dragostei 11

II. Snobismul 21

III. Așteptările 35

IV. Meritocrația 71

V. Dependența 101

Soluții

I. Filosofia 123

II. Arta 141

III. Politica 199

IV. Creștinismul 241

V. Boema 293

I. Lipsa dragostei

1.
Există o serie de ipoteze comune cu privire la motivațiile care ne determină să aspirăm la un statut mai înalt, printre acestea numărându-se dorința de a avea bani, faimă și influență.

Alternativ, ar putea fi mai exact să rezumăm tot ceea ce căutăm printr-un singur cuvânt, rareori folosit în teoria politică: dragostea. Îndată ce ne-am asigurat hrana și adăpostul, impulsul predominant care ne animă dorința de a reuși să urcăm în ierarhia socială depinde mai puțin de bunurile pe care le putem acumula sau de puterea pe care o putem exercita și mai mult de cantitatea de dragoste pe care urmează să o primim ca urmare a statutului de care ne bucurăm. Banii, faima și influența ar putea fi evaluate mai degrabă ca simboluri ale și ca o modalitate de a obține dragostea decât ca scopuri în sine.

Cum ar putea oare un cuvânt, folosit de obicei doar relativ la ceea ce ne-am dori de la un părinte sau iubit, să se refere la ceva ce ne-am putea dori sau ne-ar putea fi oferit de lume? Poate că am putea defini iubirea – instantaneu, în aceste forme familiale, sexuale și lumești – ca un tip de respect, o sensibilitate a unei persoane față de existența altcuiva. A ni se arăta dragoste înseamnă să ne simțim băgați în seamă. Prezența noastră este remarcată, numele ne este reținut, părerile ne sunt luate în seamă, eșecurile pe care le înregistrăm sunt tratate cu indulgență, iar nevoilor noastre li se găsește o soluție. Acest gen de atenție ne priește. Ar putea exista diferențe între dragostea romantică și tânjirea după statut – ultima este lipsită de dimensiunea sexuală, nu poate rezulta în căsătorie, cei care o oferă au motivații ascunse –, dar, cu toate acestea, cei îndrăgiți în termenii

statutului social se vor bucura, la fel ca în cazul îndrăgostiților romantici, de protecția oferită de privirea binevoitoare a celor din jur.

Este ceva obișnuit să-i descrii pe cei care dețin poziții importante în societate ca fiind „cineva“, în vreme ce persoanele aflate la polul opus sunt descrise ca „niște nimeni“, ambii termeni fiind, de fapt, lipsiți de sens, atâta vreme cât suntem cu toții, în mod necesar, indivizi cu o identitate proprie și cu drepturi comparabile la existență. Doar că asemenea cuvinte sunt potrivite să comunice variațiile în calitatea tratamentului la care sunt supuse diferitele grupuri sociale. Cele fără un statut rămân invizibile, tratate nepoliticos, iar complexitățile și identitățile personale le sunt ignorate.

Impactul statutului modest nu ar trebui interpretat doar în termeni materiali. Repercusiunile sunt rareori limitate, cel puțin până la nivelul pragului de subzistență, doar la un disconfort fizic. Ele mai rezidă, chiar primordial s-ar putea spune, în provocarea pe care o aduce statutul modest respectului de sine. Disconfortul poate fi îndurat pentru perioade de timp semnificative, atunci când nu este însoțit de umilință; așa cum atestă exemplele soldaților și exploratorilor care au îndurat de bunăvoie lipsuri care depășeau cu mult lipsurile celor mai săraci din societățile din care proveneau, reușind totuși să depășească greutățile datorită faptului că erau conștienți de stima care le era acordată pentru ceea ce făceau.

La rândul lor, beneficiile statutului privilegiat nu se limitează la bunăstarea materială. Nu ar trebui să ne surprindă faptul că-i vedem pe mulți dintre cei prosperi continuând să acumuleze averi dincolo de ceea ce ar putea cheltui următoarele lor cinci generații. Eforturile acestor indivizi pot părea ciudate doar dacă insistăm să aplicăm o analiză a creării de bunăstare bazată exclusiv pe criterii financiare. La fel de mult ca banii în sine, aceștia caută respectul care să fie câștigat din procesul acumulării lor. Puțini dintre noi pot fi numiți

esteți sau sibați prin excelență și, totuși, cu toții năzuim la demnitate; iar dacă o societate a viitorului ar urma să ofere dragoste drept recompensă pentru acumularea unor mici discuri de plastic, atunci nu ar dura mult până ce astfel de obiecte lipsite de valoare ar căpăta un loc central printre cele mai importante aspirații și anxietăți.

2.

Adam Smith, *Teoria sentimentelor morale* (Edinburgh, 1759):

„La ce bun toată truda și agitația din această lume? Care este rezultatul avariției și ambiției, al goanei după avuție, putere și întâietate? Să fie oare pentru a îndeplini nevoile naturii? Salariul celui mai de rând muncitor le poate acoperi. Care sunt atunci avantajele acelui scop măreț al vieții omului pe care-l numim *emanciparea condiției sale*?

Să fii remarcat, să ai lumea la picioare, să fii luat în seamă cu înțelegere, complezență și aprobare sunt toate avantaje pe care le putem sugera ca derivând de aici. Bogatul se mândrește cu avuțiile sale deoarece simte că acestea atrag atenția lumii asupra sa. Săracul, dimpotrivă, este rușinat de sărăcia lui. Simte că asta este ceea ce-l ascunde de ochii lumii. Să simți că nu ești băgat în seamă dezamăgește chiar și cele mai arzătoare dorințe ale naturii umane. Săracul merge pe stradă și se întoarce fără să-l asculte nimeni, iar atunci când se află în mijlocul mulțimii, rămâne în aceeași obscuritate, de parcă ar fi fost redus la tăcere în coliba sa. Omul de rang și distincție, în schimb, este privit de întreaga lume. Toți se îngheșuie să-l privească. Acțiunile sale sunt centrul atenției. Nicio vorbă, niciun gest al său nu va fi neglijat.“

3. Se poate spune că fiecare viață adultă este definită de două mari povești de dragoste. Prima dintre acestea, povestea căutării dragostei sexuale, este binecunoscută și schițată cu toate capriciile caracteristice în muzică și literatură, fiind acceptată social și sărbătorită. Cea de-a doua – povestea căutării felului în care să fim iubiți de lume – este secretă și rușinoasă. Dacă este menționată, acest lucru tinde să fie făcut în termeni caustici și batjocoritori, ca pe ceva care interesează doar sufletele deficiente și invidioase; altfel, goana după statut este interpretată doar într-un sens pur economic. Și totuși, această a doua poveste de dragoste nu este mai puțin intensă decât prima, nu este mai puțin complexă, importantă sau universală, iar dificultățile pe care le întâmpină nu sunt mai puțin dureroase. Există și aici durere, așa cum este sugerat de privirile distante și resemnate ale multora dintre cei pe care lumea a ales să-i desconsidere categorisindu-i ca niște oameni de nimic.

1.
William James, *Principiile psihologiei* (Boston, 1890)

„Nicio pedeapsă mai crudă nu ar putea fi inventată, admitând că așa ceva ar putea exista fizic, în afara aceleia de a trimite un individ în societate și de a face în așa fel încât să rămână complet neobservat. Dacă nimeni nu ar întoarce capul atunci când ne facem apariția, nu ar răspunde când vorbim, nepăsându-i de ceea ce facem, iar dacă fiecare persoană pe care am întâlni-o ne-ar ignora complet și s-ar purta de parcă nu am exista, un soi de furie și de disperare neputincioasă ar pune stăpânire pe noi în scurt timp, față de care până și cea mai crudă tortură trupească ne-ar părea o alinare.“

2.
În ce fel ne afectează absența dragostei? De ce suntem cuprinși de „furie și disperare neputincioasă“ atunci când suntem ignorați într-un mod în care până și tortura fizică ne-ar părea o alinare?

S-ar putea spune că atenția pe care ne-o acordă ceilalți contează pentru noi în principal pentru că suntem afectați de o nesiguranță congenitală cu privire la propria valoare, dată de faptul că felul în care suntem priviți ajunge să aibă un rol decisiv în felul în care ajungem să ne privim pe noi înșine. Percepția pe care o avem despre propria identitate este dependentă de judecățile de valoare ale celor din grupul de referință. Dacă se declară amuzați de glumele noastre, devenim încrezători în puterea noastră de a amuza lumea. Dacă suntem lăudați, ne formăm impresia că avem niște merite deosebite. Iar dacă ni se evită privirea atunci când intrăm într-o cameră sau dacă dăm semne de nervozitate după ce am dezvăluit care ne este

ocupatia, putem cădea pradă unor sentimente de neîncredere în noi înșine și de lipsă de valoare.

Într-o lume ideală, ar trebui să avem un obraz mai gros. Ar trebui să nu ne pese nici dacă suntem ignorați, nici dacă suntem remarcați, lăudați sau luați în derâdere. Dacă cineva ne-ar complimenta de formă, atunci nu ne-am lăsa seduși gratuit. Iar dacă ne-am autoevalua obiectiv și am decide cât valorăm, atunci nu ne-ar mai răni părerile celor care spun că suntem neinteresanți. Ne-am ști adevărata valoare. În schimb, ne mișcăm într-un spectru divergent de păreri despre cum suntem. Avem dovezi că suntem deopotrivă inteligenți și proști, că avem umor, dar putem fi plictisitori, pretențioși, dar și ineficienți. Iar în asemenea circumstanțe volatile, rămâne la latitudinea societății, de obicei, să ne decidă semnificația socială. Autoevaluările negative latente sunt evidențiate atunci când ne simțim desconsiderați, în vreme ce un zâmbet sau un compliment are darul să ne umple de încredere. Capacitatea de a ne simți confortabil pare să fie dependentă de afecțiunea altora.

Egoul sau imaginea de sine este asemenea unui balon care răsuflă, necesitând mereu să fie umplut cu heliul dragostei eterne pentru a putea continua să plutească, etern vulnerabil celei mai mici înțepături. Ne putem pierde buna dispoziție din cauză că un coleg ne-a salutat cu nepăsare sau dacă apelurile noastre au rămas fără răspuns. Sau putem simți că viața merită trăită deoarece cineva și-a amintit numele nostru și ne-a trimis un coș cu fructe.

3.

De aceea, nu ar trebui să ne surprindă dacă, privind dintr-un punct de vedere emoțional, care nu este cu nimic diferit de unul material, rămânem anxioși în privința locului pe care-l ocupăm în societate. Această poziție va determina cât de multă dragoste ni se va oferi și,

în consecință, dacă vom fi satisfăcuți sau dacă urmează să ne pierdem încrederea în noi. Ea este cheia către un bun de o extraordinară importanță: dragostea, fără de care vom fi incapabili să ne încredem în sau să ne urmăm pornirile firii.

Consecințele neglijării

ATITUDINEA ALTORA	IMAGINEA DE SINE
<p>Ești un ratat Ești lipsit de importanță Ești prost</p>	<p>Sunt o rușine pentru mine Sunt un nimeni Sunt prost <i>Sunt deștept</i> <i>Sunt acceptabil</i> <i>Sunt merituos</i></p>

Consecințele dragostei

ATITUDINEA ALTORA	IMAGINEA DE SINE
<p>Ești inteligent Ești o persoană importantă Ești un om de succes</p>	<p>Sunt deștept Sunt acceptabil Sunt merituos <i>Sunt o rușine pentru mine însumi</i> <i>Sunt un nimeni</i> <i>Sunt prost</i></p>

II. Snobismul

Când suntem la o vârstă fragedă nimănui nu-i pasă prea mult de ceea ce facem, simpla noastră existență este suficientă să ne atragă afecțiune necondiționată. Putem râgâi la masă, urla ca din gură de șarpe, putem să nu câștigăm vreun ban și nici să avem prieteni importanți, fără ca acest lucru să ne facă să fim mai puțin prețuiți.

Dar să ajungi la vârsta maturității înseamnă să îți ocupi locul într-o lume dominată de personaje sinistre, niște snobi al căror comportament stă la baza anxietăților personale legate de statutul social. Chiar dacă anumiți prieteni și iubiți vor promite că nu ne vor renega chiar dacă am ajunge faliți, de râsul lumii (într-o zi cu soare, aproape că i-am crede pe cuvânt), suntem forțați să supraviețuim de obicei pe un regim de amabilități profund condiționate, furnizat de astfel de snobi.

2.

Cuvântul snobism intră în uz pentru prima dată în Anglia anilor 1820. Se pare că provine din obiceiurile mai multor studenți la Cambridge și Oxford de a-și adăuga la semnătură *sine nobilitate* (fără nobilitate) sau s.nob., pentru a se distinge de colegii lor aristocrați.

De la începuturile sale, cuvântul snob semnifică o persoană lipsită de un statut special, dar este rapid asimilat în limbajul modern cu un sens diametral opus, și anume cineva care este ofensat de lipsa acestui statut înalt în ceea ce-i privește pe ceilalți. De asemenea, devenise clar că toți cei care foloseau termenul îi dădeau un sens peiorativ, folosindu-l pentru a descrie un proces discriminator, considerat regretabil și demn de batjocură. În cartea scrisă în 1848 de William Thackeray, un eseu deschizător de drumuri, intitulat *The Book of Snobs*, se remarca faptul că snobii se răspândiseră de un sfert

de secol în Anglia precum căile ferate. Ei sunt acum cunoscuți și recunoscuți ca atare de-a lungul și de-a latul unui imperiu peste care soarele nu apune niciodată. Dar, în realitate, nu snobismul era nou, ci un spirit de egalitarism alături de care comportamentul tradiționalist discriminator părea din ce în ce mai greu de acceptat, cel puțin unora ca Thackeray.

3.

Între timp, a devenit ceva obișnuit să descrii orice persoană care practică fățiș discriminarea socială sau culturală, afirmând că un anumit gen de individ, muzică sau soi de vin ar fi net superior altora, ca fiind un snob. Snobii sunt – potrivit acestei accepțiuni – toți cei care insistă prea mult asupra unei scări valorice.

Totuși, înțelesul snobismului ar fi mai exact dacă ar fi limitat la un anumit răspuns la întrebarea pe cine să respecti și de ce. Semnul distinctiv al tuturor snobilor nu îl constituie simpla discriminare, ci insistența cu care prezintă ecuația perfectă a rangului social și valorii umane.

Deși, tradițional, este posibil să fi fost asociați cu un interes în aristocrație (dacă se are în vedere prima asociere lingvistică, făcută într-un moment în care aristocrații se aflau în vârful societății), identificarea snobismului cu entuziasmul pentru vânatoare și cluburile pentru gentlemen nu captează într-un mod adecvat diversitatea fenomenului. Odată cu trecerea timpului, snobii se pot insinua într-o serie de grupuri eminente – precum cele ale soldaților (Sparta, în 400 î.e.n.), ale episcopilor (Roma la 1500), ale poezilor (Weimar, 1815), ale fermierilor (China, 1967) – deoarece principalul lor interes îl constituie puterea, fapt pentru care, atunci când vectorii de putere se schimbă, tot așa se vor schimba, cât se poate de natural și de imediat, și obiectele admirației lor.